

חידוש הקהילות במדינת ישראל המתחדשת (על הקמת קהילות לכלל ישראל)

אין אנו יכולים להתעלם מהמשבר בעולם היהודי, מהמשבר בעולם הרבני ומהמשבר באופי הזיקה או חוסר הזיקה בין העולם הרבני לעולם היהודי. המשבר האמיתי העומד לפתחנו, הן במדינת ישראל והן בקהילות היהודיות בתפוצות, איננו פוליטי, אלא רוחני בעיקרו. הקיום היהודי והמשך היהדות עומדים בסכנה לא רק מפני האנטישמיות, אלא בראש ובראשונה מפני שהיהדות חדלה להיות הכוח הרוחני הרלוונטי של העם לציבור שאיננו שומר מצוות. אך טבעי הוא שמשבר היהדות גורם במישרין למשבר והתפוררות בתפקיד הרבנות. הבעיה האמיתית איננה בעיית הרבנות אלא בעיית היהדות, ובלשונו של אחד העם: "הבעיה איננה בעיית היהודים אלא בעיית היהדות". מכל מקום יש להכיר בכך שהתדמית של הרבנים בקרב הציבור הישראלי איננה חיובית, והיא דורשת תיקון ושיפור.

א. רבנות קהילתית בעולם משתנה

הרבנות ה"קלאסית" הלכה ונחלשה ככל שהיהודי הפך ליותר "מודרני". השילוב, הדילמה ולעתים הקונפליקטים בין עולמו המסורתי של האדם היהודי לבין חייו המודרניים והפוסט-מודרניים מחייבים התחדשות של תפקיד הרבנות מתוך חשיבה כוללת ומציאת הדרך הראויה לחידוש הזיקה בין האדם לעולמו היהודי באמצעות הרבנות. אין זה סוד, שאנו נמצאים כיום במאבק מתמשך על עיצוב זהותו של היהודי ושל החברה היהודית בתפוצות ובמדינת ישראל. לא הכול תלוי בנו, שכן יש גורמים רבים המשפיעים על תהליכים אלו, אולם אין אנו רשאים להיפטר מהמלאכה. אני מאמין שבהצעה הבאה העוסקת בחידוש והקמת קהילות יש דרך מעשית להתמודדות עם נושא זה. ברצוני לנסות להציע חשיבה כוללת על מושג הרבנות ועל תפקידה המחודש מתוך ניתוח והבנה של מושג ה"קהילה" אשר ביסודו הוא עתיק יומין, אולם הוא דורש כיום מחשבה מחודשת, שכן מקורה של הקהילה בהיות עם ישראל בגלות. שינוי העתים בעולם כולו וביהדות התפוצות, מצריך עיון ומחשבה בדבר אופיה של הקהילה היהודית ותפקידה של המנהיגות, המתבקשים מתהליכים ושינויים אלה. יש לבנות ולעצב קונספציה בדבר המנהיגות הרוחנית העתידה, הרצויה והאפשרית בקהילות ישראל. בכדי להגיע למסקנות בדבר אופיים של הרבנים ותוכן עבודתם אין לדון בשאלה מהי רבנות, אלא מהו מצבו של העם היהודי. מה הם הקשיים והאתגרים העומדים בפני העם היושב בציון ויהדות התפוצות? מה מקומה ותפקידה של הקהילה היהודית במדינת ישראל ולמי היא מיועדת? מתוך שאלות אלו תיגזר התשובה לדמותו של הרב ותפקידו. רבנות ותפקידה איננה סטטית. רבנות היא תפקיד תלוי מקום וזמן, בבחינת רבנות שהזמן גרמה. הגדרת רבנות כמתייחסת לציבור דורשת שינוי מתמיד בהגדרות ובמטרות. את דברי חז"ל על הפסוק "ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים יז, ט) - "וכי תעלה על דעתך שאדם

הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? אלא אין לילך אלא אצל שופט שבימך" (ראש השנה כה, ב) - יש להבין לא כקביעה ביולוגית, אלא ערכית. שופט, רב, מנהיג אשר חי מעורב בדורו, בימים ההם ולא רק בעקרונות של דורות קודמים.

שאלת אופיה ותפקידה של הרבנות נגזרת משאלת הקהילה. התשובה על תוכן הקהילה וצרכיה תכתוב גם את התשובה לשאלה מהי הרבנות ומה הן דרכי פעילותה. הרבנות לאורך ההיסטוריה של עם ישראל איננה בלתי משתנה; הרבנות תמיד הגיבה לצורכי הדור והתקופה ובכך גדולתה. אין להתאים את הקהילה לסגנון הרבנות, אלא את סגנון הרבנות לאופי הקהילה. זו הדרך הנכונה והמסורתית מדורי דורות להנהיג עם ישראל (אין כוונתי להביע עמדה בסוגיות בפסיקת הלכה, אלא בהנהגת קהילה).

ב. מהי קהילה?

הנחת היסוד ביהדות היא שקהילה וציבור הם חלק אינטגרלי מאורח החיים היהודי. הקב"ה יצר את האדם יחיד: "ויצר ה' א-להים את האדם עפר מן האדמה" - אולם מייד לאחר מכן יצר את הקהילה: "לא טוב היות האדם לבדו - אעשה לו עזר..."

התורה מלמדת שעל האדם היחיד לחלוק את חייו עם אחרים. התורה היא ספר העוסק באנשים וביחסים וזיקות ביניהם. התורה מספרת על זוגות, משפחות, שבטים, אומה ועם. היהדות איננה אמונה לאדם הבודד, לאיש האמונה הבודד. דרכה של תורה היא הברית המזמינה את האדם לחיות בתוך קהילת אמונה. הברית שנכרתה בהר סיני לא הייתה ברית אמונית ליחידים בבדידותם האמונית, אלא לקולקטיב כולו, ל"קהילת האמונה היהודית".

לאורך הדורות התפזר העם היהודי בעולם וכך נוצרה התפוצה היהודית. בכל מקום שבו התיישבו יהודים קמה לה "קהילה יהודית". במונח קהילה אין הכוונה רק לקבוצת אנשים היושבת במקום אחד, שכן הקהילה היהודית ייחודית במאפייניה ובדרכי התגבשותה, במוסדות השונים הקמים בה - מוסדות לימוד, צדקה והנהגה - שלכולם מטרה אחת: סיוע לחבריה היהודים, חיזוק תחושת היחד ושמירת היהדות והצביון היהודי.

מושגים שונים מאפיינים את ההשתייכות והזיקה של היחיד לקולקטיב וכל אחד מבטא יחס אחר: עם, אומה, עדה, כלל, משפחה, קהילה, ציבור, מניין. מה מייחד קהילה? מה הופך יחידים ל"קהילה"?

בתורה נאמר (שמות לה, א): "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר ציוה ה' לעשות אותם". מתוך פסוק זה אנו למדים על הקמת קהילה חדשה על ידי משה רבנו וכן את משמעותו של המושג "קהילה". אפשר לציין שלשה מושגים שונים לקהילה: **עדה**, **ציבור וקהילה**. שלושתם מבטאים קיבוץ אנשים, אולם ברמות ובסגנון שונה.

המושג **עדה**, מקורו במילה "עד". אנשים המשתייכים לעדה הם בעלי מודעות עמוקה להיותם חלק מקולקטיב, הם מאמינים באותם עקרונות, חיים על פי אותם ערכים ועדים לאותן אמונות ודעות. קהילה בעלת "ייעוד" משותף הופכת באופן טבעי ל"עדה" ללא מאמצים מרובים. "דבר על כל עדת ישראל לאמור בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית" (שמות יב, ג). ה"לקיחה" המשותפת הופכת את הפרטים לעדה ללא צורך בהגדרות נוספת. לעדה יש הרבה מן המשותף והם יוצרים קהילה מתוך זהות משותפת גם ללא הגדרות ומבנים ארגוניים מורכבים.

ציבור - שונה במהותו מקהילה. המושג ציבור איננו מופיע בתורה כמושג עדה אלא רק במשנה

ובדברי חז"ל. הוא אינו מבטא אחדות רעיונות, אלא אחדות פיזית, ריכוז של אנשים יחדיו גם ללא הסכמה על עקרונות-על. אנשים שאינם בעלי אמונות ודעות משותפות מוגדרים כציבור. יצירת ציבור אינה דורשת היכרות אישית, וייתכן שאנשים המרכיבים ציבור אינם מכירים זה את זה. דוגמא טובה לציבור הם אנשים הבאים להתפלל בכותל אשר כל אחד בא מעולמו הפרטי וחוזר אל ביתו ללא היכרות עם המתפללים האחרים וללא יצירת תשתית רעיונית עמם. אולם כאשר נמצאים בכותל יחדיו באותו מקום ובאותו זמן הם יוצרים ציבור לצורך תפילה במניין. ציבור הוא קהילה עם בסיס משותף מינימליסטי, קהילה המורכבת ממספרים ולא על ידי זהות או ערכים משותפים.

קהילה הוא מושג שונה משני הסוגים הקודמים של עדה וציבור. מחד יתכן ויש הבדל בין חברי הקהילה ואין אחד דומה לחברו ובכך דומה הקהילה לציבור. אולם המאפיין את הקהילה הוא שהם הופכים לקולקטיב כאשר כל אחד מבני הקהילה תורם לקהילה, והם יוצרים יחדיו את העקרונות המנחים את הקהילה המשותפת. קהילה איננה נולדת כקהילה, אלא יש צורך בהקמת קהילה, בחשיבה ויצירה של העקרונות שעל פיהם תושגת הקהילה החדשה. בקהילה מחברים בין הציבור לבין העדה וכך נוצרת קהילה. האתגר של הקמת קהילות בימינו הוא השמירה על השוני של הציבור ביחד עם האחדות והמטרות של העדה.

קהילה איננה מושג פונקציונאלי בלבד. אין מטרת הקהילה לתת שירותים לחברה, ואין לראות בכך את ייעודה המרכזי. כמו כן, אין קהילה מושג דמוגרפי המציין רק אוסף יהודים ויחידים. קהילה היא רעיון, חזון. קהילה נגזרת מהמושג הכללי והקולקטיבי של כנסת ישראל, שבה כל פרט מהווה חלק ומשלים את רעהו. הלכך, סודה וקסמה של הקהילה הם הקשר והזיקה בין הפרטים. היחס בדיבור ובמעשה הבא לידי ביטוי בחיי הקהילה.

האדם נולד לתוך קהילה, קהיליית העם היהודי. אנו נולדים יהודים לא מתוך הצהרת אמונים לתורה ומצוות, אלא מתוך "שייכות" לקולקטיב היהודי. הזיקה לקולקטיב היהודי בכלל ולכל קהילה בפרט אפשרית בשתי דרכים: **שייכות או משמעות**. לעתים אדם יוצר זיקה עם חברו או קהילתו מתוך הצורך ב**שייכות**. שייכות היא צורך טבעי הקיים באדם מטבע בריאתו. פעמים שאדם מחפש קשר עם קהילה או קבוצה, מתוך רצון לחפש **משמעות**, מתוך הבנה שצריך למלא במשמעות את חייו. כך או כך, הקשר והזיקה לקהילה הם הכרח. לדעתי, מושגים אלו של **שייכות ומשמעות** הם המסוגלים ליצור חיבור בין אנשים שונים איש לרעהו במסגרת קהילה, גם כאשר כל אחד שונה מחברו.

ג. קהילה מודרנית, הרחבת קהילות והקמת קהילות

'קהילה' איננה מושג חדש בקיום היהודי, אולם יש צורך לחדש את המושג 'קהילה' ולהעמיק בו. הקהילה היהודית הייתה לאורך ההיסטוריה ביתם ומקום גידולם של המשפחות היהודיות והיהודים הבודדים.

בעולם פוסט מודרני ישנה תופעה מעניינת - חזרה לקהילה; יש צורך בזיקה ושייכות קהילתית. מחד, קיים ליברליזם, פלורליזם, תקשורת, עולם גלובלי, שוק משותף; אולם מאידך אנו עדים לחזרה אל ה'אני', אל הקהילה, לשטיבל ולבתי כנסת הקטנים. תהליך דיאלקטי, אבל בעל משמעות רבה למנהיגי הקהילות והדור.

בעבר קהילה יהודית הייתה כמעין משפחה. אדם נולד לתוך משפחתו, ללא בחירה. הורים אינם בוחרים את בניהם והבנים אינם בוחרים את אבותיהם, ובין כך וכך הם חיים ביחד לאורך

ימים ושנים. בעבר אדם נולד לתוך קהילה, מתוך כך שהוא גר במקום מסוים ולא הייתה לו אפשרות לעבור למקום אחר או מתוך כך שהוא נולד לחברה מוגדרת, והיה חסיד סאטמר או ויז'ניץ, והיות חלק מחברה זו יצרה זיקה טבעית ובלתי ניתנת לשינוי עם הקהילה. לא כך המצב בימינו אשר תנאי הניידות בעולם ובארץ השתנו ולעתים קרובות אדם בוחר את מקום מגוריו על פי רצונו להשתייך לקהילה זו או אחרת.

במדינת ישראל יצרנו קהילות נפרדות בין דתיים לחילוניים. סיבות שונות שאין כאן המקום לפרטן, הביאו להתבדלות הציבור הדתי מהציבור שאיננו דתי ובתי הכנסת הפכו למעין קהילות סגורות.

ללא ספק יש הבדלים בין קהילה מסורתית לקהילה מודרנית. פרופ' מנחם פרידמן היטיב לתאר הבדלים אלו במאמרים רבים¹. אולם היסוד הבסיסי של המרכיב את הקהילה - הצורך במשמעות ושייכות - ממשיך להיות רלוונטי גם כיום. באופן מפתיע גם בעולם פוסט מודרני יש צורך בקהילה ובעיקר בקהילות.

השעה כשרה להרחבת הקהילות של הציבור הדתי ולהקמת **קהילות חדשות פתוחות**. קהילות אשר תהווהנה בית ובית מדרש ליהודים שונים, חלקם שומרי מצוות וחלקם לא, אולם מתוך חברות וחיפוש דו שיח משותף ואמיתי. קהילה מסוג זה איננה יכולה להיות בעלת מבנה היררכי, אלא ביסודה היא צריכה להיות קהילה שוויונית.

בהיות הקהילה מעין בית ומשפחה לא הנושאים האידיאולוגים צריכים להפוך למרכז הוויכוח, אלא הממד החברתי והחוויתי יכול לקשור איש לרעהו בהקמת הקהילות. כפי שבצבא, אנו חיים ומתאמנים כתף אל כתף גם עם חברים השונים מאתנו, נוכל לעשות זאת בקהילות החדשות. קהילות אלו, צריכות להיבנות מתוך **מודעות** לשוני שבתוכן, לא מתוך מצב של בדיעבד בלבד, אלא מתוך אמונה שזו דרכה של תורה. הקהילות צריכות להזמין לתוכן את מגוון הציבור במדינת ישראל מתוך רצון לשותפות אמיתית וללא תנאים מוקדמים.

בעתיד, גם בתי הכנסת יכולים להפוך לבתי כנסת פתוחים לכול, אולם בית כנסת לקהל מגוון והטרונגי (דתיים וחילוניים יחדיו) דורש היערכות ותכנון מיוחד, הן ברמת המודעות של הציבור והן ברמה המעשית. בתי כנסת רבים בתפוצות פועלים בסגנון זה. התפילה המתקיימת בהם היא "תפילה דידקטית", כך שגם אדם שאינו אמון ובקי בתפילה יוכל להרגיש בו בנוח, ולא יתבייש בכל פעם שצריך לעמוד ולשבת והוא אינו יודע על כך. בית כנסת מסוג זה דורש הסבר והדרכה מתמדת של המתפללים על ידי הרב או אחד הגבאים, קבלת כל הבאים לשעריו בסבר פנים יפות, הכרזה על מספרי עמודים בסידור ובעיקר יצירת אווירה נוחה בבית הכנסת גם לאדם שאינו יודע להתפלל. ללא תנאים אלו, האדם החילוני לא ידרוך שוב על מפתן פתח בית הכנסת.

"ויקרא אל משה... דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם..." (ויקרא א, א). הנצי"ב מסביר: "דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך, ואחר כך ואמרת אליהם". בניית קהילה צריכה להיות בשני מעגלים. ראשית יש שלב של "ויקרא", תאסוף אותם, ליצור מצב של השתתפות, ורק אז אפשר לעבור לשלב השני של "ואמרת", של אמירה, דו-שיח, לימוד ויציקת משמעות לקהילה... לעתים אנו הופכים את היוצרות ובונים קהילה על אדני "ואמרת" ולא על עקרונות "ויקרא". יש לבנות

1. ראה מאמרו: "מרא דאתרא, סקירה היסטורית", 'אחריו', הוצאת משרד הביטחון, עמ' 85.

קהילות שבהן יקראו לכל יהודי, לכלל ישראל ואזי נוכל להתחיל במלאכת "ואמרת". המושג המקובל ביהדות התפוצות ובציבור החרדי הוא "קירוב", outreach, אשר משמעותו לקרב את השונה, להרחיב את הקהילה, לא מתוכנו אלא מבחוץ. לדאוג לא רק למי שנמצא בתוך בית הכנסת, אלא מחוצה לו.

ד. בין קהילת מדינת ישראל לבין קהילות ישראל בתפוצות

הדגם של קהילות פתוחות לכל יהודי איננו חדש. הוא קיים ברוב הקהילות היהודיות בתפוצות אשר הן אורתודוקסיות בהגדרה אף שחבריהן אינם דתיים. השייכות לקהילות יהודיות בתפוצות הצילה ומצילה רבבות יהודים מאובדן הזהות היהודית ומהתבוללות.

במובן מסוים הקהילות היהודיות בחוץ לארץ הפכו להיות היום רשות הרבים של היהדות. כל דבר שאדם זקוק לו מבחינה רוחנית ולפעמים גם מבחינה מעשית, משיעור בתרבות יהודית ואידישקייט ועד אחרי 120, אבלות וקבורה, אדם נזקק לקהילה היהודית, וכך הפכה הקהילה בתפוצות לגורם מרכזי בחיי היהודים גם אם אינם שומרים מצוות או אם אינם באים לבית הכנסת הקהילתי להתפלל.

קשה לקיים השוואה או מחקר מלומד על ההבדלים בין קהילות בארץ ישראל לחוץ לארץ, שכן במדינת ישראל קשה להצביע על קיומן של קהילות במובן הקלאסי, ועוד יותר קשה לציין את התחושה של קהילתיות. יש הדורשים זאת לשבח ומעלים על נס את הממד הלאומי והממלכתי הכובש כל חלקה טובה ויש הדורשים לגנאי ומצטערים על כך שלא השכלנו לבנות קהילות שיענו על הצורך של היחיד לשייכות ומשמעות.

דחיית הקהילתיות מפני הממלכתיות, מובנת היא. אם בדרך כלל אחריותה של הקהילה כללה עזרה ותמיכה הדדית, רבנות ושירותי דת, הקמת מערכות חינוך, שירותי כשרות, מערכת שיפוט או פשרה קהילתית, קבורה וחברא קדישא, הקמה והחזקה של בתי כנסת ומקוואות ובכלל דאגה לקיום הפיזי והרוחני של היהודים במשך דורות רבים, הרי שכיום המדינה על משרדה השונים אמורה לתת מענה לכלל הנושאים האלו. הקהילה הוחלפה במדינה.

אולם לאחריות כוללת זו של המדינה על הצרכים הרוחניים, חברתיים, תרבותיים, חינוכיים וערכיים של כלל אזרחיה, יש חיסרון מאוד משמעותי; היא אינה יכולה לספק את הצורך בשייכות ובמשמעות של האדם הפרטי. אפשר למלא את הצרכים הפונקציונליים אבל בכך לא די.

כיום אנו עדים לקריסה או לירידה משמעותית של המערכות הממסדיות, והדבר יכול לשמש כגורם מניע להקמת קהילות אשר יענו על צרכים אלו. במאמר זה, הריני מציע את החזון והרעיון שאני רואה בחידוש קהילות פתוחות במדינת ישראל. שאלות רבות עדיין נשארו פתוחות ודורשות מחשבה ותכנון.

ה. בין בית כנסת לקהילה

נדמה, שבלי משים אנו יוצרים בלבול בין מוסד בית הכנסת למוסד הקהילה. בציבור הדתי בארץ אנו רגילים לשייך את בית הכנסת למושג קהילה ולראות בו תחליף. בכך יש סכנה רבה, כיוון שאנו הופכים את בית כנסת לקהילה ובכך מרוקנים את תוכנה ואופיה של הקהילה. בקהילה דתית אנו הופכים את בית הכנסת לעיקר, כאשר לאמתו של דבר לא בית כנסת עיקר אלא הקהילתיות, ובית הכנסת משמש כאחד מיסודות הקהילה. אולם האם קהילה אינה יכולה

להתקיים ללא בית הכנסת? אין בלבי רצון לדחות את חשיבותו ומעמדו של בית הכנסת כאחד מעמודי התווך של הקהילה, אלא ליצור אפשרות ודגם שלא בית הכנסת כמקום תפילה יהיה האטרנטטיבה היחידה ליהודי שאיננו מתפלל ומבקש להיות חלק מהקהילה ולהתחבר אליה. השמירה על בית הכנסת כמרכז הקהילה או הפיכתו של בית הכנסת לקהילה, יוצר פיצול חברתי בין באי בית הכנסת לאלו שאינם מבקרים בו, ואינו מאפשר יצירת קהילות מאוחדות. יהודים רבים שאינם שומרי מצוות עשויים להיות חלק מקהילות בארץ, להיות שותפים בלימוד, בעשייה ובחזיון הזהות היהודית מתוך דיאלוג - אם בית הכנסת והכניסה אליו לא תהווה תנאי לחברותם בקהילה.

בית כנסת הוא מקום תפילה, כפי שבית מדרש הוא מקום ללימוד תורה. בית כנסת יכול להפוך לקהילה אולם יש צורך בתנאים מסוימים בדעת ובמעשה. טעות נפוצה היא לחשוב שבית כנסת הוא קהילה, ולא היא. בכך אנו פוגעים במושג הקהילה ולא מאפשרים לבית הכנסת לעשות את התהליך הדרוש כדי "להשתדרג" מבית כנסת לקהילה.

אני מבקש להציע שינוי מושגי. המושג של קהילה בעצם מקבל היום ממד חדש, ממד שהיה בעבר למסגרות אחרות בקהילה היהודית, לבתי כנסיות ובתי מדרשות. על הדברים של בלעם "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל", חז"ל אומרים חידוש גדול: "אוהליך אלו בתי מדרשות, משכנותיך אלו בתי כנסיות". חז"ל הבינו שכאשר בלעם מדבר על מה יכול לקיים את עם ישראל, בית הכנסת ובית המדרש הם עמודי התווך של העם היהודי. בתי מדרשות, שבהם לא רק לומדים תורה, אלא מקבלים **משמעות**. זהו המושג האמיתי של בית מדרש, לא רק מקום לימוד, אלא מקום של חיבור, מקום שבו היהודי מקבל משמעות ליהדותו. ומאידך, בית הכנסת, שהוא לא רק מקום תפילה, אלא הוא מקום של **שייכות**, של חיבור. ללא ספק אנחנו באים לבית הכנסת להתפלל, אבל יהודים אחרים שאינם באים לבית הכנסת להתפלל דווקא כדי לקיים מצוות תפילה, באים לבית הכנסת גם כדי למצוא שייכות וחיבור. כל אדם זקוק בחייו למשמעות ושייכות, בין יהודי ובין שאיננו יהודי. אבל בעם ישראל, כשאנחנו רוצים לחבר יהודי למסורת ישראל סבא, כשאנחנו רוצים לחזק את זהותו של יהודי, גם אם הוא רחוק מאוד מקיום תורה ומצוות, הרי שאלה בעצם שתי הדרכים שדרךן אנחנו יכולים לחבר אותו: או דרך **המשמעות של היהדות**, או דרך **השייכות**, החיבור החברתי, הקהילתי, שיכול אדם למצוא דרך יהדותו.

בימינו בעולם היהודי בארץ ובתפוצות, נראה לי שהתחלופה של בית הכנסת ובית המדרש לכלל הציבור זו הקהילה. הקהילה היהודית, במיוחד בחוץ לארץ, ואולי גם במדינת ישראל, היא המסגרת שגם יהודים שאינם מבקרים בבית המדרש ואינם מתפללים בבית הכנסת, מגיעים אליה, מחפשים בקהילה את המשמעות היהודית ואת השייכות היהודית. אני מבקש להציע שכיום הקהילה היא המוקד שדרכו אפשר להביא אנשים לבית המדרש ולבית הכנסת. הקהילה היא בעצם החלון והצוהר לבתי מדרשות ולבתי כנסיות. הקהילה היא המקום שבו אדם יכול היום למצוא משמעות ושייכות גם אם הוא איננו אדם דתי, גם אם הוא אינו מרגיש חובה הלכתית או אחרת להגיע לבית הכנסת ולבית המדרש.

אבל כדי שהקהילה תוכל למלא את התפקיד הזה, כדי שהקהילה אכן תוכל להיות אבן שואבת שדרכה יהודי יוכל למצוא את משמעותו ואת זיקתו ליהדות ולעם ישראל, הרי שצריך לבנות את הקהילה באופן כזה שיהיה בה לא רק מסגרות, לא רק גג וקירות, אלא ללא ספק שבקהילה היהודית יהיה תוכן וצורה. שהקהילה היהודית תהפוך להיות מוקד: לא רק בית עם, אלא במובן

מסוים גם בית ספר. לא רק מסגרת לכינוס, אלא גם מסגרת שבה אפשר יהיה לדון, לשוחח ולחשוב על יהדות גם מחוץ לבית הכנסת ולבית המדרש. דבריו של הרב סולובייצ'יק על הגמרא במסכת שבת (לב, א) מהווים הסבר נפלא לנושא זה. רבי ישמעאל בן אלעזר אומר, בעוון שני דברים עמי ארצות מתים. על שקוראים לארון הקודש ארנא ועל שקוראים לבית הכנסת בית העם.

אין מדובר כאן על כך שאדם נקרא רשע אלא יש כאן עוון חמור ביותר; על מה בעצם עמי ארצות מתים? אפשרות אחת, על שקוראים לארון הקודש ארנא. אם לארון הקודש בבית הכנסת קוראים פשוט "ארון", יש בכך ביזוי הקודש: לקרוא לארון הקודש שהוא קודש, שיש בו משמעות, שיש בו ספר תורה ושברי לוחות, לקרוא לארון הקודש ארנא. אבל הסיפא של הגמרא הזאת אומרת דרשני. העוון השני הוא על שקוראים לבית הכנסת "בית העם". מה כל כך חמור בכך? בית הכנסת הוא מקום תפילה. לקרוא לבית הכנסת בית העם, מקום שבו יהודים מתכנסים, זה לכאורה דבר טוב. כינוס שהוא לשם שמים, סופו להתקיים. אלא, מסביר הרב סולובייצ'יק, שחז"ל הבינו כאן את המשמעות של בית הכנסת, לא כבית עם במובן של כינוס אנשים. בית הכנסת הוא אינו מקום דמוגרפי. הוא אינו מקום שבו יהודים מתכנסים אחד ועוד אחד והופכים להיות עם. עם זה דבר חשוב, אבל עדיין זה מושג שיש בו יותר ממימד דמוגרפי. בית הכנסת הוא מקום כינוס של רעיונות, של היסטוריה יהודית, של עתיד יהודי. בית הכנסת מתמשך הרבה מעבר לקירות של בית הכנסת עצמו. לדעתי, גם קהילה יהודית איננה בית העם. בית העם אינו יכול לשמור את הקיום היהודי; לכך יש צורך בבית כנסת, בבית מדרש, או בקהילה אשר תשמש מקום שדרכו כל יהודי יוכל להתחבר ליהדות ולא רק להתכנס מתחת לגג וקירות.

1. בין הרב לקהילה: תפקידו של הרב בקהילה החדשה

הרב מהווה יסוד ועמוד תמך בקהילה, הן בקהילה המסורתית והן בקהילה הפתוחה המוצעת להלן. תפקידו של הרב בקהילה הדתית החדשה איננו כפי שהיה בעבר: להיות המלמד, מורה ההוראה והסמכות הדתית הבלעדית. אמנם, קהילה דתית היא ביסודה מחויבת להלכה, אבל פעמים רבות אנו עדים לכך שבני הקהילה מתייעצים עם רבנים אחרים בטלפון, באופן אישי, או באינטרנט. המרא דאתרא איננו מהווה ההיררכיה ההלכתית הבלעדית, אלא מעין "יועץ רבני-הלכתי".

הרב הקהילתי הפך **מפוסק ליועץ**. מקומו וסמכותו אינם מקובלים באופן טבעי, אלא יש צורך לקנותם, לבנות את המעמד הרבני.

הלכך הדרך לבנות את מעמדו של הרב ולהרחיב את פעילותו לכלל הציבור היא כאשר הרב ישרת את הציבור ההטרוגני ואת צרכיה השונים של הקהילה. קהילה איננה מסגרת חד ממדית. בהיות הקהילה בנויה מפרטים רבים הצרכים שונים ומגוונים ויש להתייחס לכלל הצרכים. חולים, מבוגרים, בעיות אישיות וזוגיות, צעירים, אבלות, חסד. צרכים אלו לא בהכרח תמיד דורשים עיסוק בלימוד תורה, אבל הם חלק מ"תורת האדם" ומבניית הקהילה ועיצוב מעמדו של הרב.

הטיפול בקהילה, הן בקולקטיב והן בפרטים, הוא כיום הכרח המציאות כדי שאנשים יוכלו לבנות את הקשר האישי-משפחתי שלהם לרב הקהילה.

לימוד תורה יכול לאפשר זיקה רוחנית-אינטלקטואלית בין בני הקהילה לבין הרב, אולם עדיין יש יהודים רבים (ונושים רבות) שאינם מגיעים לשיעורים אלו ויש צורך להגיע ללבם. על רבני הקהילות להיות רגישים וערים לצורכי הקהילה עצמה, ולא להעמיד בפניה רק דלת אחת להגיע אל הרב - שיעורי תורה.

ככל שנשכיל יותר לפתוח ולפתח דרכים לזיקה עם בני הקהילה, כך נצליח יותר במלאכת הקודש של בניית הקהילה, חיזוק מעמדו של הרב בקהילה ויצירת זיקה אישית-אמיתית של הרב עם בני הקהילה.

הרבנות ה"קלאסית" הייתה רבנות של עולם מסורתי, של ציבור המחויב לקיום מצוות. הרבנות ה"מודרנית" היא רבנות מזן אחר. היא דורשת מרב אורתודוקסי לנהל קהילה שאינה אורתודוקסית על פי כללי ההלכה. הדברים אמורים הן בהנהגת קהילות בתפוצות - שבהן פעמים רבות הקהילות קרויות אורתודוקסיות משום שהרבנים העומדים בראשם הם בעלי השקפה זו, אבל חברי הקהילה אינם חיים אורח חיים דתי - והן בארץ שבה על הרבנות הראשית ועל רבני ערים ושכונות לנהל חיי מדינה שלמה על פי עקרונות ההלכה גם כאשר אזרחיה אינם רואים את הצורך והחשיבות שבכך.

השאלות והדילמות האמיתיות העומדות לפתחנו בקהילות מעורבות הן לא כיצד לשמור שבת ומצוות בכלל בקהילות דתיות סגורות, אלא כיצד לקיים הלכה בחברה לא הלכתית. כיצד לנהל בית כנסת לציבור שאינו יודע להתפלל? כיצד לנהל מערכת יוחסין בעולם שאינו מאמין ואינו חי על פי ערכי המשפחה ומערכת יוחסין? בעצם, השאלה הכללית העומדת בפנינו היא: כיצד לקיים הלכה בחברה לא הלכתית?

למעשה, המסגרת החברתית-אידיאולוגית וערכית שבה הרבנים פועלים כיום איננה תואמת את העולם ההלכתי. זהו האתגר העומד בפני רבני דורנו!

בקהילה פתוחה, שבה חיים בצוותא יהודים בעלי דעות שונות, תפקידו של הרב הוא להיות מעין סוכן מכירות של היהדות הנאמנה, כיוון שהרב צריך למשוך את הציבור הוולונטרי. הגדרתו של הרב כרב קהילה מעבירה את משקל הכובד של עבודת הרב מהיותו פוסק ואיש הלכה להיותו מנהיג הציבור.

אינני מציע לשנות את שמו של התפקיד מרב ליועץ רוחני, אלא ליצור מודעות לשינוי שחל בתפקיד, במטרותיו ובדרך להשגת המטרות בעקבות השינויים הקהילתיים והחברתיים שהתרחשו. בחברה המסורתית היה הרב המנהיג הרוחני של הקהילה היהודית. תפקיד זה הקנה לו סמכות שהייתה מקובלת על כל בני עדתו. אולם לעומת זאת בקהילות היהודיות המודרניות בתפוצות ובחברה הישראלית במדינת ישראל לא קיימת סמכות רבנית.

סמכות רבנית יכולה להתקבל בעולם החי מתוך מחויבות לעקרונות ההלכה, אולם הקהילות המנחות את צעדיהן מתוך עקרונות אחרים של העולם המודרני, אינן יכולות להעמיד בראש מעייניהן את הסמכות הרבנית. זוהי מציאות שיש להכיר בה כאשר אנו עוסקים בקהילות פתוחות לכלל הציבור. הלכך, רבנים המנסים לפעול בקהילותיהם מתוך סמכות בלבד, מגלים בכך אי הבנה בסיסית למציאות.

מצב זה מחייב מציאת סמכות רבנית אשר איננה נובעת מהתפקיד אלא מהמשימה, מהרעיון, משליחות, מחיבור אמיתי ואישי בין הרבנות לציבור.

אם בעבר התדמית וההגדרה של תפקיד הרב הייתה בעיקר עיסוק בפסיקת הלכה, הרי שכיום חשוב שהרב יראה את עצמו כ"מורה רוחני" ולא כ"מורה הוראה" בלבד. הדברים אמורים כלפי

הציבור הדתי והציבור שאיננו שומר מצוות כאחד. ההוראה הרוחנית, תיצור אווירה ומסגרת של דו שיח ולימוד וחשיבה משותפת אשר לדעתי יצרו יותר פניות אל הרב מתוך תחושה של קרבה וידידות ולא מתוך מורא וסמכותיות.

בעולם היהודי היום רב איננו יכול להיות מנהיג דתי בלבד, אלא עליו להיות מנהיג רוחני. השאלות הם לא תמיד שאלות הלכה, והציבור שאיננו שומר מצוות איננו יודע להבחין בין שאלה הלכתית לשאלה מוסרית.

הרב המתאים לצורכי החברה היהודית המודרנית, איננו יכול לעסוק רק בשאלות היסוד של הדת, לא מבחינה תיאולוגית ולא מבחינה הלכתית בלבד. עליו לעסוק בצרכים הרוחניים והפסיכולוגיים של צאן מרעיתו. עליו להיות קשוב לצרכים הרוחניים המתחדשים, להקשיב ולהבין את הנהירה לתורות המזרח והניו-אייג' ומתוך כך למצוא את השפה ללימוד ולהבנת היהדות של בני קהילתו.

קשה ובלתי אפשרי יהיה לצפות כיום להחזרת עטרה ליושנה ולחזרה של הגאון והתלמיד חכם של קהילות פולין, רוסיה או מרוקו כדגם הראוי להנהגה רבנית כיום. המצב החדש בעולם המודרני, מצריך רבנים חדשים אשר יהיו נטועים בעולם התורה ובעולם המודרני וכך יהיו מסוגלים להבין היכן יהודים אחרים עומדים בבחינת "דע בפני מי אתה עומד".

התאמתו של הרב לקהילה המודרנית והפתוחה המזמינה כל יהודי באשר הוא, דורשת מהרב לא רק לשמש ככהן הנותן שירותי דת ועוסק בפעילות דתית, בית כנסת, מועצה דתית, חתונות ולוויות, אלא לשמש גם **כחכם**, המתמודד באופן אינטלקטואלי עם צורכי הקהילה, המלמד תורה משמעותית ורלוונטית גם לאדם שאינו שומר מצוות. על הרב להיות גם **נביא**, חוזה ובעל חזון הרואה את הנולד של קהילתו ודואג לעתידה של קהילתו. על הרב להיות לא רק כהן, אלא גם **חכם ונביא**.

לדברי הרב אליעזר ברקוביץ "הרב הוא יורשו של הנביא" (בספרו "לקראת מנהיגות רבנית מחודשת", עמ' 265). "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה". שלשלת המסורת של העברת התורה מלמדת על מסירת התורה מבחינה היסטורית מהנביאים לרבנים, אך נדמה שרצף זה איננו היסטורי בלבד, אלא גם רעיוני ופונקציונאלי. הרבנים קיבלו על עצמם במודע או שלא במודע את תפקידם של הנביאים: דאגה לקיומו של העם היהודי. דאגה זו מחייבת דאגה לכל יהודי ויהודי ללא הבחנה בין היותו דתי או חילוני. זהו הבסיס של הקהילה היהודית החדשה במדינת ישראל.

